

Kovách Imre

ikovach@socio.mta.hu

A *Szociológiai Szemlét* a *Szociológia* című folyóirat jogutódjaként hozta létre a Magyar Szociológiai Társaság elnöksége. Az első (összevont) száma 1991-ben jelent meg. Az új folyóirat létrehozását 1990 első felében a társaság elnöksége döntötte el, olyan időszakban, amikor nagyon sok intézmény változóban volt, és a szociológia intézményeire és magára az MSZT-re is átalakítás várt. Ennek első lépéseként a társaság elnöksége az elnökválasztás új rendszerét (egyéves elnökség, leköszönő elnök/alelnök, bejövő elnök/alelnök) és új összetételű elnökséget (közvetlen választás helyett a szakosztályok delegáltjai) fogadott el, és 1989-ben feloszlatta magát. Az újjáalakult MSZT első elnöke Cseh-Szombathy László lett (alelnöknek az első kongresszuson Szelényi Ivánt és Kemény Istvánt választották meg, akik a következő két évben egymást követve látták el az elnöki tisztséget). Cseh-Szombathy 1990 első hónapjaiban Svédországban volt, ezért az a meghívottakkal kibővített elnökségi ülés, amely a *Szociológiai Szemle* létrehozásáról döntött, a távollétében történt meg valamikor 1990 tavaszán.

A lapalapító elnökségi ülés összehívására a szociológiai szakma feszültségeinek (a tagok által jelzett) rendezési igénye miatt került sor. Az elnökségi ülést, Cseh-Szombathyval egyeztetve, a társaság akkor kezdő titkáráként én hívtam össze. A napirend és a meghívottak miatt később néhány kollégától bírálatot kaptam. Az elnökségi ülés napirendjére került ügyek listája pontosan tükrözi a szakma állapotát az adott időpontban. A folyóirat mellett az MTA Szociológiai Intézetének súlyos belső vitái, a társaság újjászervezése, a szociológia oktatása és az MSZT 1990-es kongresszusa és konferenciája voltak az elnökségi találkozók témái. Minden vitapont előkészítését egy albizottság végezte el.

A folyóirat ügyében az elnökség az újjászervezése mellett döntött. A formát illetően volt nagyobb vita. Volt, aki amellett érvelt, hogy a folyóiratot a TÁRKI gondozásában kellene megjelentetni, és volt, aki azt javasolta, hogy egy professzionális kiadóval kell megegyezni a lap kiadásáról. A végső döntés értelmében az elnökség Cseh-Szombathy Lászlót kérte fel, hogy tájékozódjon az Akadémiai Kiadónál a lap nagyobb késések nélküli megjelenésének esélyeiről, és az első időkben lássa el a főszerkesztői tiszteket.

Cseh-Szombathy (joggal) ragaszkodott ahhoz, hogy Heleszta Éva legyen az újjászervezett lap szerkesztőségi ügyintézője, aki a kezdetektől a *Szociológiának*

is dolgozott, nagyjából mindenkit és mindent ismert a szakmában, akit emlékeim szerint mindenki ismert és elfogadott, és akinek diplomáciai „missziója” nagyon sok esetben segített az elakadó lapszerkesztésben. Az új főszerkesztő Némédi Dénest és Lengyel Györgyöt hívta meg szerkesztőnek, mellettük számított még a munkámra, Wessely Annával pedig én beszéltem.

Cseh-Szombathyval együtt mentünk el az Akadémiai Kiadóhoz, ahol sikertelenül tárgyaltunk a kiadó képviselőivel, mert nem tudtak választ adni arra a kérdésre, miért késett a lap néha több mint egy évet, mire használták a folyóirat akadémiai támogatását, és mert semmilyen garanciát sem adtak a folyamatos és késések nélküli megjelenésre. Cseh-Szombathy nem volt meggondolatlan, és különösen nem volt kapkodó az ügyek intézésében, de a hallottak után rögtön belátta, hogy a *Szemle* kiadásában nem lehet az Akadémiai Kiadóra számítani. Az első szám aztán 1991-ben jelent meg. Nehéz volt a megfelelő tanulmányokat megtalálni, és hosszú időt vett igénybe a kifizethető nyomda felkutatása is.

A *Szemle* kiadásáról akkor született döntések, ha jól tudom, máig meghatározzák a folyóiratot szerkesztését. A folyóirat szerkesztési elvei között a nyitottság, az arra méltó kéziratoknak a szociológiai szakma teljességét célzó bemutatása szerepelt az első helyen. Már korán megfogalmazódott, hogy a fiatalabb nemzedékek számára megjelenési alkalmat teremtsünk, a szerkesztést a „peer review” rendszerben végezzük, és lehetőség szerint angol nyelvű különszámokat is szervezzünk. Ez utóbbit különösen Lengyel György szorgalmazta a kezdetektől. A *Szemle* kiadását az MTA támogatásából, eseti pályázatokból, amíg lehetőség volt rá, OTKA-támogatásból fedeztük. Az MSZT tagsági díja a *Szemle* előfizetését is magában foglalta, a tagsági díj egy része fedezte a kiadási költségeket. Ezzel nem csupán kisebb anyagi forráshoz jutott a lap, hanem az MSZT 700–800-as tagsága (a kilencvenes években), valamint az intézményi/könyvtári előfizetések következtében az 1000 nyomtatott példány többnyire az olvasókhoz került. A *Szemle* a legnagyobb példányszámban létező társadalomtudományi folyóirat volt (talán még ma is az).

A *Szemle* indítása sajátos intézményi és szellemi környezetben történt. A szociológia oktatása még sokkal kevesebb intézményben folyt, és lényegesen kevesebb hallgatók érintett. A PhD-képzés, ha jól emlékszem, évekkel később indult. Az MTA Szociológiai Kutatóintézete két intézetre bomlott fel, az ELTE-n is nagyobb intézményi átalakulás kezdődött. Másrészt viszont 1990/91-ben a szociológia bizonyos szempontból még nagyobb szakma volt, mint ma. Ez többek között azt jelentette, hogy a politikai rendszer változását közvetlenül követő időszakban még sokak számára megjelenési alkalmat jelentettek az MSZT rendezvényei, akiknek ma már ez semmit sem jelent. A „taxis bloká” napjaiban Gödöllőn tartott konferenciára például 450-en jöttek el. Ott voltak és külön szekciót szerveztek a később sikeres piac- és közvélemény-kutató vállalkozásokat szervező kollégák. Emlékeim szerint az akkor már országgyűlési képviselő Juhász Pálnak és Magyar Bálintnak is fontos volt a konferencián történő rövidebb megjelenés. Egy szakmai rendezvénynek, az átalakulás közepén, persze rengeteg aktuális témája is lehetett.

A másik kivételes körülmény abból adódott, hogy az átalakuló Közép- és Kelet-Európa egy ideig igencsak érdekelte az európai és az amerikai társadalomtudósokat, és az évtized közepéig a magyar szociológia ennek a világnak a központja tudott maradni. A nyolcvanas években a magyar és a lengyel szociológusok lehettek úgy-ahogy jelen a nemzetközi szociológiai életben. A lengyelek – úgy gondolom, hogy anyagi okok miatt – egy évtizedig nem nagyon vállalkoztak nagyobb rendezvényekre, ezért az MSZT 1991-es és 1994-es nemzetközi konferenciái a szakma elsődleges regionális fórumai voltak. 1991-ben, persze Szelényi Iván társasági elnök tekintélyének és kapcsolatainak az okán is, 300 külföldi jött el a konferenciánkra (többek között Coleman, Eisenstadt, Zeitlin, de sokan mások is). Pénz lehetett szerezni a kelet-közép-európaiak meghívására (még 1994-ben is, Miskolc), a Gellértben tartott fogadásra... 1995-ben 900-an voltak az Európai Szociológiai Társaság alapító kongresszusán. Ezt az előnyt később elvesztettük, de a *Szemle* indulásakor a közölt tanulmányok egy része a Magyarországon tartott nemzetközi konferenciák „terméke” volt.

A *Szemle* első éveit mindezekkel együtt sem a rendelkezésre álló magas színvonalú kéziratok bősége jellemezte. Évekig gondot jelentett egy szám megfelelő színvonalú kiállítása, amelyen csak a szociológiai alapképzés tömegessé válása, a szociológiai PhD-kurzusok megerősödése és a szakma nemzetközi integrációja változtatott valamikor 2000 után.

Én 1991 és 2009 között vettem részt a *Szociológiai Szemle* szerkesztésében, 2003-ban és 2004-ben főszerkesztőként. Az ezredfordulóra alakult ki az a stabil szerkesztőség, amely az évtized végéig vitte a lapot. A főszerkesztői tisztet egyfajta rotáció alapján láttuk el. Az én főszerkesztőségemre is így került sor. Egy voltam a sorban, ha jól emlékszem Lengyel Györgyöt és Tardos Róbertet követően. A szerkesztés munkáit egyenlően osztottuk el, minden lapszámot más „ellenőrzött”. A döntéseket együtt hoztuk, csak néhány esetben emlékszem nagyobb vitára. Ebben a két évben nem volt gond a megjelenés finanszírozásával. Egyre több használható kéziratot kaptunk. Az én főszerkesztői munkám a korábban közösen kialakított gyakorlat szerint történt, és nem hiszem, hogy a *Szemle* történetében bármilyen irányban különösebb változást hozott. Ez lehet elismerés, de kritika alapja is. Engem 2005-re választottak a társaság elnökének, és nem lett volna szerencsés, ha a főszerkesztő is én maradok.